

Carl Erik Kühl

Jordbrugeren og filosofien

(1976?)

Det er velkendt, at der går en vej fra jordbruget til filosofien. Hører filosofien ikke til civilisationens ypperligste udtryk? Melder civilisationen sig ikke med bysamfundet? Er byen ikke kommet af land? Sådan er vi vant til at tænke det.

Nu er filosofien måske selve det øje, hvormed europæeren betragter de fjerne samfund, når han klassificerer dem som "civiliserede" og "ikke-civiliserede". Spørgsmålet om blikkets livsbetingelser, muligheder og grænser må derfor *også* rettes til den europæiske histories refleksion over sig selv eller til den europæiske historie slet og ret.

Men den moderne europæiske civilisation har det dårligt med sine egne civilisatoriske tilbøjeligheder. Og – klædeligt nok, ville nogen mene – den er rystet i sine egne begreber om, hvad civilisation vil sige. Så længe den stod uanfægtet i sin fremskridtstro, målte den de *tidlige* samfund på de skridt, de måtte have taget i retning af vor egen forklarelse, de *fremmede* samfund på deres føjelighed i jævnføringen med de europæiske stadier. Civilisation skelnes fra ikke-civilisation ved tilstedeværelsen af statsmagt, skrivekunst og byer - "egentlig" statsmagt, "egentlig" skrivekunst, "egentlige" byer, vil det ofte hedde, og med dette 'egentlig' udstedes en sovepude: egentligheden er hér et ganske overfladisk begreb om det, der umiddelbart ligner vort eget så meget i det væsentlige, at vi ikke øjner foranledning til at betænke det i sit væsen, før vi taler om det. De tre kriterier kan meget vel føres tilbage til udviklingen af redskaber og arbejdsdeling i almindelighed. Hermed sker ingen bortforklaring af kriterierne, tværtimod kan deres gyldighed indenfor civilisationstænkningen meget vel bero på muligheden af en sådan tilbageføring.

Inkaerne, siges det, kunne ikke skrive, gjorde ikke skriftlige optegnelser. Men de imponerer europæeren ved deres tekniske og organisatoriske formåen, således at han ser sig foranlediget til at kalde dem "civiliserede". De har jo også byer, og netop tilstedeværelsen af byer er traditionelt det vigtigste af de tre kriterier – så vigtigt, at civilisation undertiden sættes lig med bykultur. Men det tidlige Ægypten, Maya-kulturen så vel som den minoiske og den mykenske kultur kendte ikke til byer. Alligevel kalder vi dem civiliserede. Dette kunne man vel regne for skønhedspletter, så længe man i øvrigt holdt fremskridtet for en selvfølgelighed og civilisationens begreb for noget selvklart. Det går ikke længere.

Vi ser gerne vor egen civilisation oprinde med den hellenske kultur efter vandringstiden og Mykenes fald. De tre kriterier på civilisation passer overmåde godt på det klassiske Hellas, og vi har let ved at se dem som fæller. Hvis filosofien er det øje, hvormed europæeren betragter fjerne samfund som civiliserede og ikke-civiliserede, bliver Hellas netop det fjerneste nære: Så langt som til det klassiske Hellas træffes vort blik af et lignende. Går vi længere tilbage eller uden for det europæiske, forsvinder identifikationsmulighederne – der er ingen filosofi, ingen filosofi i vor forstand.

Hvorfor fødes filosofien netop i Grækenland? Hvis filosofien tænkes som et apparat, som mennesker efterhånden lærer at håndtere og udvikler i retning af større fuldkommenhed, er der god plads for en undren. Grækerne repræsenterer jo ikke de helt store tekniske fornyelser eller forbedringer af produktivkræfterne, de er ikke i den forstand et folk af opfindere. Selv møntvæsenet,

hvis indførelse er af den største betydning for den græske samfundsudvikling, er opfundet i Lydien. Men grækerne tager det hele til sig, indånder det og lever op. Og vi kan lade myten berette, at filosofien fødes med deres opmærksomhed på dette åndedræt.

Øen hæver sig på havets vilkår, idet den liggende i havets midte har fundet sig et andet element end vandet. Men lige som øen selv er omgivet af havet på alle sider, finder også den, der bebod øens indre, sine landlige omgivelser. I den forstand er byen [vel] en ø i naturen. Idet den har indrettet sig i naturen, har den skilt sig fra naturen. Den indretter sig på sine egne, menneskelige betingelser. Med en stadig voksende skarphed aftegner den da det store regnskab, der overhovedet giver sig af delingen imellem [spaltningen i] menneskelige og naturlige vilkår. Byens beboere er ved deres fornødheder fremdeles funderet i naturen. Men at skaffe de fundamentale fornødheder til veje betyder ikke længere at følge dem til verden, men at hente dem ind. I den udstrækning byen bliver sig selv – eller blot vil være det – stiller den sig, indrettet i naturen, overfor naturen. Og efterhånden som byen griber om sig i areal og ideal, får den sit eget bymæssige landskab.

Den sol, Sokrates så hæve sig over Akropolis, er den samme som den, Hesiod ventede på i Bøotiens bjerge. Men der er alligevel stor forskel. I byen åbner solen for arbejde og samtale – ja, den giver os fred dertil, ikke engang solen vil blande sig! Vi kan så bruge solen som den store sociale timetæller, der tæller *vore* tider og gør det muligt at indgå – og holde – aftaler. Sokrates bekymrer sig ikke om sine afgrøder. Han har ingen. I kritiske tider kan han vel bekymre sig om årsafgrøderne i *almindelighed*. Det er til gengæld ganske omsonst. Men han lader sig gerne gribe af afgrødens eller frugtbarhedens *princip*, og det er han i god position til. For Hesiod drejer det sig om den jord, som det nu engang er op til ham og hans husstand at dyrke og pleje. Og kun idet han vedkender sig at være bundet til stedet, gør han de erfaringer, som engang sætter ham i stand til at vejlede i landbruget som sådan. Solen måler naturens tider, og så er det op til os at søge arbejderne afstemt efter dagene.

Sokrates kender kun sit brødkorn i almindelighed – i kvalitet og kvantitet, ikke i herkomst: det er den første abstraktion. Men i byens midte, på torvet, hvor en Sokrates allerhelst holder til, kan han med et let greb om sine få håndøre erfare, hvorledes de forskelligste ting netop forsamlers for at lade forskellene ophæve i et rent kvantitativ mellemværende: Han har penge nok til det ene, ikke til det andet, og præcis det dobbelte af, hvad det tredje koster: det er den anden abstraktion. Alt er penge – men penge er ikke alt, kun derfor kan tesen rumme en indsigt. Det ligger lige for at associere til de første filosofers bestræbelser på at føre det værendes mangfoldighed tilbage til et urstof. De udfoldes på et tidspunkt, hvor prægede mønter – for første gang i historien – begynder at gennemtrænge udvekslingerne på alle planer i samfundshusholdningen.

Tænkningens abstraktioner kan vel tage historisk foranledning af samfundets abstraktioner. Men tænkningen selv tager også sin tid. Filosofien kan ikke begynde blandt folk, der ganske er optaget af produktionslivet. Den må begynde blandt dem, der i hovedsagen lever af det overskud, de første præsterer. Men en høvding eller en fyrste er optaget af sine politiske opgaver; af at opretholde og pleje sin værdighed som faktisk og åbenbar; af at holde hus med rigdommen. Lige som præsteskabet kender de førende næppe den tid, der er skikket til at søge [nære og følge en lidenskab for] sandheden for sandhedens skyld. Bymennesket Sokrates er og bliver filosofiens eget paradigme på en filosof: Han samler sig ikke skatte; han bestiller ikke ret meget, men har alligevel til det fornødne; han har ikke noget ”vigtigere” at foretage sig end at snakke med andre folk i et regi, der ikke refererer sig til noget andet fællesskab end samtalens eget. Den græske bystat er et godt sted for filosofien at vågne. (Sokrates i *Faidros*: ”Landskabet og træerne har intet at lære mig, kun mennesket i byen”)

”Tilbage til naturen!”, er ikke mit program. Ingen kan gøre det til sit program, hvis han eller hun blot har set, at naturen slet ikke findes som noget, vi kan komme tilbage til. Ikke blot fordi vi er på vej til at gøre naturen til en anden eller til noget ganske andet end natur; men fordi vor egen livsform, vort eget arbejde, vor egen verdensborgerlige husholdning af i dag bestemmer sig selv i glemslen af det, der skulle gøre udflugten til en tilbagekomst.

Vi skal ikke sværme for fortiden – så lidt som for fjerne samtidige samfund. Men visionerne – de være sig luftige og abstrakte eller udarbejdede, holdt på jorden, konkrete – har ikke andet stof end erfaringerne, vi selv har gjort eller gjort til vore egne, når de er blevet meddelt os. Men dette stof er overmåde i sine muligheder for kombination. Himmelsk og eventyrligt, hvis vi har fantasien med. Jordisk frigørende, hvis vi vil arbejde med stoffet og overvinde de letkøbte abstraktioner, som en abstrakt og ufri tilværelse nærer tilskyndelse til. Lidenskab må gerne være trods. Men den gør intet godt, hvis ikke den er ærlig og villig til at slå af på de skønneste tanker, hvis de ikke slår til. Den skal blive ved jorden. Dette betyder ikke resignation, men at det himmelske kun er sandt, hvis det kan bringes ned på jorden. <- - ->.

20-12-2004